

PÁNDI PÁL

TALLÓZÁS ERDÉLYI LEVÉLTÁRAKBAN (II.)

1. Kiadatlan pap-ellenes versek a XIX. század elejéről.

Az aradi 1848-as Múzeumban, Fábián Gábor iratai között található egy kézzel írott „*Mindenes Gyűjtemény*”, — „öszve gyűjtögette Debrecenben Fábián Gábor 1816 esztendőben.” Hogyan került a pápai tanulmányait 1817-ben befejező Fábián Gábor Debrecenbe, ahol édesapja, Fábián József iskolázott — nem tudjuk. A Jancsó Benedek-készítette Fábián-életrajz (1885) nem említi a debreceni tartózkodást, s más források sem tudnak erről. Annyi azonban bizonyos, hogy a „*Mindenes Gyűjtemény*” létezik, a rájegyzéssel együtt, miszerint az abban található verses (és kisebb részben prózai) írásokat Debrecenben gyűjtögette „öszve” Fábián Gábor.

A gyűjtemény tartalma is „debreceni”: főleg Csokonai verseket találunk benne, s azok közül is olyanokat, amelyeket érdemes volt bejegyezni a kiskönyvbe. (*Konstantinápoly leírása, A Magyar Gavallér, Lilla fűrdése*, stb. címen) A Csokonai műveinek kritikai kiadását előkészítő munkaközösségnek hasznos volna megismerkedni ezekkel a jelentékeny szövegmodosulásokat mutató korai másolatokkal! A Csokonai-versek mellett Fazekas- és Földi-versek, valamint néhány ismeretlen szerzőjű írás található a gyűjteményben.¹

Fábián Gábor két, kíméletlenül gúnyos verset is bejegyzett könyvébe, amelyek az elhalálozott póka-teleki Kondé Miklós nagyváradi püspök ellen irányulnak. Ezt a két, tudomásunk szerint kiadatlan költeményt közöljük itt. Felvilágosodott szellemű, antiklerikális írások, nem hiányzik belőlük a valóság íze, az élet-közelség levegője, szó sincs itt elvont rimes fejtegetésekről, annál inkább kemény, vádként felsorolt konkrétumokról, az elhalálozott püspök emlékét plebejus szemszögből „módosító” keserű tényekről. A költemény hangja a harcos antiklerikális Trenk Frigyes pap-ellenes verseinek (s a róla szóló versnek) gúnyos-éles hangjával rokon, de a szerző nyilván jól ismerte a korabeli egyház-ellenes pasquillus-irodalmat is. S bizonyára ismerte Csokonai verseit, hiszen az ilyen sorok, mint: „És tán az aert is kérte árendába”, vagy az ilyen hangütés: „Nézd ama koporsó egy fősvény bolondé — Ott fekszik a szegény (z)sirján hizott Kondé” — Csokonai közeli hatására vallanak. A verselés könnyed, a forma a Csokonai által is gyakran (és hasonló célzatu versekben is) használt páros rimű felező tizenkettős, a stílus eleven-izes, — nem lepődnék meg, ha kiderülne, hogy ismertebb költő rejtezik a névtelenség mögött.

Az „*Eplítáphium*” (a gyűjtemény sorrendjében a IX. költemény) és a „*tudósítás*” (X.) alanya, póka-teleki Kondé Miklós, 1730-ban született, papi pályára lépett, gyorsan emelkedett az egyházi méltóságok lépcsőfokain egészen a nagyváradi püspökségig, ahová is 1800-ban. nevezték ki. 1802-ben halt meg. Az itt közlendő versek közvetlenül halála után keletkezettek-

¹ Néhánynapos aradi tartózkodásom alatt nem tudtam feldolgozni a „*Mindenes Gyűjtemény*” anyagát, Ez a feladat még elvégzésre vár. Ezúton is köszönetet mondok a Múzeum igazgatójának és munkatársainak, akik messzemenő segítséget nyújtottak munkámhoz.

IX. *Epitáfium néhai N Váradí Püspök Pokol-Teleki Kondé Miklós úr emlékezetére.*

Nézd ama koporsó egy fősvény bolondé
Ott fekszik a szegény sirján hizott Kondé,
Ott fekszik a papság kevély felkent döge
A jó szegénységet kinzó Jób ördöge
Ott fekszik egy undok ágnak szüleménye
A vallást piszkáló papok büzhödt fénye
Ott fekszik egy izmos szent katonok feje
Sok szegény jobbágnak kiizzadt ereje.
Ott fekszik kinjai közt megmerevedve
Egy Bihar vármegyét kinzó fene medve.
Ég! küldj segítséget az eltikkadt népnek
Mellyet ily sok szörnyű fene vadak tépnek.
Mert a bárány bőrbe sok farkas jár már ma
Szenvedhetetlen lett a papi rend járma :
Melly a jobbágyságot szent szin alatt huzza
Együgyü juhait elevenen nyuzza.
Oh vallás! ha illy pap sok hirdet tégedet
Isten! mire tartod tüzes mennykövedet!

X. *Nagy emlékezetű Póka Teleki Kondé Miklós úr ő nagyságának mostani állapotjáról való tudósítás a Pokolból.*

Plutó a Pokolnak hatalmas királlya
Meg intvén hajóssát így szóla hozzája :
Menj Cháron! vidd e hirt Bihar vármegyének
S add meg e levelet eltikkadt népének,
Mondd meg hogy megszántam már sok nyögéseit
Meg untam hallgatni számos kérdéseit
Magam látom helyes okát panaszának,
Meg is adtam már vért szopó nadálljának
Mert hiszen én vagyok az ördögök feje
De bizony Kondénak lehetnék csak veje
Mert az én szememben csak a tűz szikrázik
De már az övébe a fene csirázik.
Ő volt a kegyetlen Harpya magzatja
Ama kigyó fejü Meduzának fattya
Ez a mérges anya mihelyt őt kitette
A fősvénység mindjárt ott termett mellette.
S hevenyészve ezt a nevet adta : Kondé
Az az rejtse el mert ez azt teszi, hogy Conde
Bezzeg el is rejté kincset ládájába
És tán az aert is kérte árendába,
Igy lett kincsen fekvő Esópus ebévé
a Minden embereket morzongó fenévé.
Mihelyest kipottyant, mindjárt az erdőket
Árendába adta és a legelőket
A tilalmasából maga béhajtotta
A barmot s az urát jól meg is rántotta
Sőt egyszer a maga szegény béreseit

A rétbe találván hét vagy nyolc ökreit
 Egy-egy márvást fogott ki fizetésekből.
 S így szivta a nádály a vért mindenekből.
 Egyszer tőlem is száz forintot felkoldult
 A honnan szüntelen jönnek illy panaszok :
 Hogy a papok mind a püspökig ravaszok
 Ott is bé hajtotta maga a barmokat
 Huzókká-vonókká tette a Papokat
 Egyszer paripázva a mély árok felé
 Két szegény kosaras jányok jöttek elé
 Kik vagy hét fürt szöllőt vittek a kosárba
 Egy beteg bátyyagnak a váradi várba
 Megszöllita Kondé : mondjátok mit visztek
 Talán uratoknak engem nem is hisztek
 Ezek nem akarták a szöllőt mutatni
 Hát kezdé a kosárt Kondé megkutatni
 Biz a kilencedik fürtöt mind elvette
 s mint tartozó dézsmát a sebjebe tette.
 Egy szegény kocsiszt hogy hibába ejthessen
 s másnap hogy jó móddal megvesszőztethessen
 Ki megy osztályába hogy lovát előle
 El lopja, s majd ránczra húzhassa felőle
 Hát mikor már fogta kantárjánál fogva
 Azon veszi észre, hogy nyakon van fogva
 A fel ébredt kocsis mint csatára kiállt
 Bajnok, üti veri, lármáz s tolvajt kiállt
 Kezét, mejjét, hátát addig hangoztatja
 Míg magát ő szépen kinyilatkoztatja.
 Máskor behajtatja a szén égetőket
 Elveszi szeneket s lekapatja őket
 Huszonnégyet kapott felül mindenikre
 A nagyobbra szint úgy, mint a kisebbikre
 Hangzik az udvarban a sok váj Deminye[?]]
 Kondé annál jobban mondta a se binye.
 Az oláhok többé már szemet nem hoznak
 A vulcán művesi majd megfogyatkoznak
 Mind csak azt beszéli hogy már nincsen szene
 Kondé eltiltotta egye meg a fene.
 A szegény kovácsok hozzá lótnak-futnak
 Instálják, mert másképp koldulásra jutnak.
 De Kondét az ördög itt is fel eszelte
 A bőr köntösüknek kurtán ezt felelte :
 Én egy szén tárházat magam csináltatok
 S majd keteknek abból jó drágán adok.
 Már a káptalant is nagyon elkapatta
 Ez a pokolbeli Kondé, az ebatta
 Ez még eddig néha tudott könyörölni
 De már egy hajóba kezd Kondéval ülni
 Ennek sem elég már ki szakadt éh gyomra
 Pénzt gyűjt minden módon csak a pénz halomra.

Eredj el hát Cháron mond meg ezt Kondéról
 Ama szegénységet kinozó hóhérról
 Hogy már csávába van itt nállam a bőre
 És már nem sokára le koppad a szőre.
 300 ördöggel meg is vesszőztettem
 Azután a mejjét alul felvésettem
 Hogy a hurkájából bél hurt csináltassak
 s azzal is magamnak muzsikáltathassak
 De azt amint látom még otthon kivették
 A hol az éh hollók talán meg is ették
 Ne jusulj hát szegény, ki a földön lakol.
 Mért Kondé mindenért igazán meg lakol.
 Tanuljatok róla hát ti pap társai
 Mert ti is lehettek az ördög rabjai

vagyok Pluto, a Pokolban
 hó olvadás után
 a Papok sógora mk

2. Vörösmarty levele Török Gáborhoz.

Fábián Gábor iratai között találtam Vörösmartynak egy – tudomásom szerint kiadatlan – levelét Török Gáborhoz. (91/919) A levél keltezése: *Pest. 17 Dec. 1830.* Török Gábor levele, amelyre Vörösmarty ezzel a levelével válaszolt, megjelent a Czapáry László-szerkesztette *Vörösmarty Emlékkönyvé*-ben (1900). Az Aradon, 1830 december hetedikéről keltezett levelében Török Gábor arról értesíti Vörösmartyt, hogy az elhunyt Kisfaludy Károly „Örök fennmaradást érdemlő emlékének öregbitésére meggyénkben, szabad ajánlásképpen mintegy 80 frtot pengő pénzben szedtem össze a végre, hogy képét márványba kifaragva a Magyar Nemzeti Múzeumba helyeztessük”. . . Levele utóíratában Török Gábor aziránt érdeklődik, hogy „Fogjon-e valaki a *Jelenkor* kiadásának folytathatását maga részére kieszközölni?” (V.E. 327. l.) Vörösmarty az alábbi választ küldte:

Kedves Barátom!

A mit igen korán elköltözött s felejthetetlen barátunknak, Kisfaludy Károlynak, holtá utáni megtisztelésére tettél s tenni szándékozol, nagy örömet s néminemű vigasztalást is okozott mind nekem, mind azoknak a boldogult barátjai közül, kikkel leveledet közlém. Igen méltó tett ez mind nemes szivedhez, mind buzgó hazafiságodhoz, melyekért eddig is gyönyörűséggel számláltalak barátaim közé s őszinte ohajtásom volt hogy te se zárj ki a tiéd közül. Egyébiránt te csak megelőztél bennünket: nekünk ohajtásunk s szándékunk (csak lehetőség legyen) az elhunyt költőnek emléket állítani. Schedel (mert a megboldogult soh sem akarta magát festetni) a már halva fekvőnek arculatját gipszbe vétette le s ez minden, a mit külsejéről birunk. Azonban ez nem tesz abban gátat hogy emlékéit állítsuk. Nem sokára fogod venni felszólításunkat, melyben mindenekről bővebben léssz tudósítva, most kérésem egyedül az, hogy pénzt magadnál tartsad, mindaddig míg az a dolog előmenetele szerint kívánni nem fogjuk: mi itt olyakat akarunk megkérni a pénz elfogadására, kik mind hivatalaiknál, mind becsületesen ismert neveiknél fogva köz bizodalomra s hitelre méltók.

A *Jelenkor* privilégiumát Helmeccy s én akarnók (ha kettőnek együtt lehetne) megnyerni; némely lépések már vannak is téve, de ott fön olly lassan megy minden, hogy a jövő félesztendő aligha el nem vész bele. Ha valami akar most, akar későbbben találna belőle lenni, tudtodra adom s kérni fogom szószólásodat.

tisztelő barátod
 Vörösmarty Mihály